

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Аида Маратовна Курманбаева менен Наталья Дмитриевна Сергееванын
Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар
коллегиясынын 2024-жылдын 17-декабрындагы аныктамасына даттануусу
боюнча

ТОКТОМУ

2025-жылдын 19-февралы

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу –
Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев,
Л.Ч. Жолдошева, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А.
Шаршеналиев курамында, катчы З.Токтосунованын катышуусунда, “Кыргыз
Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык
Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, А.М.
Курманбаева менен Н.Д. Сергееванын Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 17-
декабрындагы аныктамасына даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

А.М. Курманбаева менен Н.Д. Сергееванын өтүнүчү боюнча
даттанууда келтирилген жүйөлөрдү жана материалдарды изилдеп чыгып,
судья-баяндамачы К.Дж. Кыдырбаевдин маалыматын угуп, Кыргыз

ТАПТЫ:

2024-жылдын 18-ноябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна А.М. Курманбаеванын, Н.Д. Сергееванын Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2024-жылдын 27-августундагы № 518 “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын ишке ашыруу боюнча чаралар жөнүндө” токтомунун (мындан ары – Министрлер Кабинетинин токтому) 1-пунктунун жана 2-пунктунун 2-пунктчасынын Конституциянын 2-беренесинин 2-бөлүгүнө, 23-беренесинин 3-бөлүгүнө жана 37-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Арыз ээлери Министрлер Кабинетинин жогоруда аталган токтому менен бекитилген Чет өлкөлүк өкүлдүн функцияларын аткарып жаткан коммерциялык эмес уюмдардын реестрин жүргүзүү жана алардын ишине текшерүү жүргүзүү тартиби жөнүндө жобонун (мындан ары – Реестр жөнүндө жобо) айрым ченемдери жарандардын укуктары менен эркиндиктерине, Конституцияда жана мыйзамдарда каралбаган чектөөлөрдү киргизет деп эсептешкен.

Кайрылуунун субъекттери бул жүйөлөрдү “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзам шилтеме ченемди камтыбагандыгы менен негиздешкен, ага ылайык Реестр жөнүндөгү жободо ачып берилүүчү маселелер Министрлер Кабинетинин чечими менен аныкталууга тийиш болчу.

Алар жогоруда аталган Мыйзамдын 17-1-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө ылайык, ыйгарым укуктуу орган чет өлкөлүк өкүлдүн функцияларын аткарып жаткан коммерциялык эмес уюмдардын реестрин (мындан ары – Реестр) жүргүзөрүн, анда ченемдер “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзамга караганда кыйла кеңири маанисинде

белгиленгендигин көрсөтүшкөн.

Арыз ээлери өз жүйөлөрүн тастыктоодо Реестр жөнүндө жобонун 2-главасына шилтеме жасашат, ал Реестрге төмөнкү маалыматтарды киргизүү талабын камтыйт: уюштуруучунун/уюштуруучулардын аты-жөнү/аталышы, уюштуруучунун (уюштуруучулардын) ИЖНи/ИСНи; жетекчинин аты-жөнү; жетекчинин ИЖНи; кызматкерлер жөнүндө маалыматтар ж.б. Реестр жөнүндө жобонун 3-главасынын талаптарына ылайык, коммерциялык эмес уюмду текшерүү үчүн негиз болуп мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын кайрылуусу саналат, ал эми андан кийин ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган тарабынан аны Реестрге киргизүүнүн негизи мамлекеттик органдардын корутундусу менен белгиленет.

Мындан тышкары, арыз ээлери жүйө катары Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2013-жылдын 29-октябрындагы жана 2018-жылдын 30-майындагы чечимдеринен алынган укуктук позицияларды келтиришкен, аларга ылайык Конституцияда жана мыйзамдарда каралбаган чектөөлөр мыйзам алдындагы актылар менен киргизилиши мүмкүн эмес. Бул позицияларга ылайык, Конституция адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин кепилдиктеринин жогорку деңгээлин кароо менен бирге, аларды чектөө мүмкүнчүлүгүнө жол берет, бирок ал тарабынан аныкталган максаттар үчүн зарыл болгон өлчөмдө жана мыйзамда белгиленген тартипте гана жол берет (23-берененин 3-бөлүгү).

Кайрылуунун субъекттери белгилегендей, 2024-жылдын 2-апрелиндеги №72 “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” Мыйзамы боюнча чыгарылган ушул сыяктуу жоболор Укук аркылуу демократия үчүн Европа комиссиясынын (Венеция комиссиясы) 2024-жылдын 14-октябрындагы CDL-AD (2024) 033 корутундусунун 53, 54 жана 82-пункттарында да камтылган.

Арыз ээлери, ошондой эле Реестр жөнүндө жобо “Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө” Мыйзамда белгиленген коомдук талкуулоо жол-жобосуна туш болбогондугун белгилешкен, бул алардын пикири боюнча жарандардын мамлекеттик чечимдерди кабыл алууга катышуу укуктарын чектейт, элди ченем жаратуу процессине таасир этүүнүн реалдуу механизмдеринен ажыратуу менен элдик бийликти толук көлөмдө жүзөгө ашырууга мүмкүнчүлүк бербейт.

Жогоруда баяндалгандарды эске алып, арыз ээлери талашылып жаткан ченемдерди Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнүшкөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 17-декабрындагы аныктамасы менен А.М. Курманбаева менен Н.Д. Сергееванын кайрылууларын “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптарына формасы жана мазмуну боюнча дал келбегендигине байланыштуу өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган.

Судьялар коллегиясынын аныктамасында Конституциянын 97-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык, эгерде ар бир адам мыйзам же башка ченемдик укуктук актылар Негизги Мыйзам тарабынан таанылган укуктарды жана эркиндиктерди бузуп жатат деп эсептесе, алардын конституциялуулугун талашууга укуктуу экендигин белгилеген.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 26 жана 27-беренелеринде ишти кароонун негиздери катары мыйзамдын же башка ченемдик укуктук актынын Конституцияга ылайык келүүсү жөнүндө маселеде табылган аныксыздыктын болушу, ошондой эле кайрылуунун формасына жана мазмунуна коюлган жалпы талаптардын сакталышы көрсөтүлөт. Мында “мазмун” түшүнүгүнө конституциялык Мыйзамда каралган конкреттүү негиздер, анын ичинде арыз ээсинин талашылып жаткан укуктук жөнгө салуу предметинин конституциялуулугунда аныксыздык бар экендигин

айкын далилдеген, Конституциянын тиешелүү ченемдерине шилтеме жасоо менен өзү койгон маселе боюнча укуктук мүнөздөгү төгүндөлгүс аргументтерди келтирүү милдети да кириши керек.

Бирок арыз ээлери Министрлер Кабинетинин токтомунун айрым жоболорунун конституциялуулугун талашса да, алардын жүйөлөрү Реестр жөнүндөгү жобонун өзүнүн конституциялуу эместигин жүйөлөштүрүүгө багытталган, бул талашылып жаткан ченемдер менен арыз ээлери шилтеме кылган Конституциянын ченемдеринин ортосунда айкын системалык өз ара байланыштын жоктугун шарттайт.

Арыз ээлеринин укуктук жүйөлөрүнө негизденип, судьялар коллегиясы Министрлер Кабинетинин токтомунун талашылып жаткан ченемдери өзүнчө алганда алардын конституциялуулугу күмөн жаратпайт деген тыянакка келди. Министрлер Кабинетинин токтомунун 1-пункту менен Реестр жөнүндө жобо бекитилгендиктен, ушул Токтомдун 2-пунктунун 2-пунктчасы менен “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзамдын 17-1-беренесинин 3-бөлүгүн ишке ашыруунун алкагында арыздар чет өлкөлүк өкүлдүн функциясын аткарган, коммерциялык эмес уюмдардын реестрин жүргүзүү боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга ушул токтом күчүнө кирген күндөн тартып эки айдын ичинде берилет деп белгиленген. Демек, Юстиция министрлиги мындай ишти Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген өз компетенциясынын чегинде жүргүзөт.

Мындан тышкары, арыз ээлеринин Реестр жөнүндөгү жобону кабыл алууда коомдук талкуулоо жол-жобосунун сакталбагандыгы тууралуу жүйөлөрүнө байланыштуу судьялар коллегиясы, Конституциялык сот ченем жаратуучу органдын укуктуулугун, анын ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу, жарыялоо жана күчүнө кирүү тартибине карата конституциялык жана мыйзамдык талаптарды сакташын текшерүүдөн турган формалдуу конституциялык көзөмөлдү жүзөгө ашыруу менен (“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык

Мыйзамдын 17-беренесинин 2-бөлүгү), мыйзам долбоорунун өтүү этаптарын, анын ичинде макулдашуу топторун түзүү, коомдук талкуулоо маселелерин изилдебейт деп белгиледи.

Судьялар коллегиясы өз позициясын жыйынтыктоодо, арыз ээлеринин өтүнүчүндө баяндалган жүйөлөр Министрлер Кабинетинин токтомунун талашылып жаткан ченемдеринин конституциялуулугуна күмөн жаратуучу жагдайлар катары бааланышы мүмкүн эмес деген тыянакка келген.

Судьялар коллегиясынын аныктамасына макул болбостон, А.М. Курманбаева менен Н.Д. Сергеева 2025-жылдын 22-январында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылышкан.

Арыз ээлери судьялар коллегиясынын аныктамасын негиздүү эмес жана төмөнкү негиздер боюнча жокко чыгарылууга тийиш деп эсептешет.

А.М. Курманбаева менен Н.Д. Сергееванын пикири боюнча кайрылууну даярдоодо жана берүүдө алар “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 27-беренесинде белгиленген жалпы талаптарды тийиштүү түрдө сакташкан.

Алар, судьялар коллегиясы талашылып жаткан ченемдер менен Конституциянын жоболорунун ортосунда системалуу байланыштын жоктугун алардын кайрылууларын конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тартуу үчүн негиз катары негизсиз шилтеме жасашкан деп эсептешет. Анткени “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүндө кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу үчүн толук негиздер келтирилген, алардын арасында судьялар коллегиясы колдонгон негиз жок.

Даттануунун авторлору өздөрүнүн баштапкы кайрылуусунда баяндалган жүйөлөрдү кайрадан келтирип, аларды талашылып жаткан ченемдердин, айрыкча коммерциялык эмес уюмдардын укуктарын чектөө бөлүгүндө укуктук аныксыздыкты көрсөткөн айкын жана негиздүү жүйө, бул өз кезегинде толук конституциялык текшерүү жүргүзүүнү талап кылат

деп эсептешет.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, арыз ээлери судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 17-декабрындагы аныктамасын жокко чыгарууну, алардын өтүнүчүн конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алууну өтүнүшөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээлеринин жүйөөлөрүн жана судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянакка келди.

Конституциялык сот тарабынан бир нече жолу белгиленгендей, Кыргыз Республикасында конституциялык сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгүнүн жогорку деңгээлин ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугунун презумпциясы принцибин этибарга албастан, ар бир адамдын биринчи эле мүмкүнчүлүк пайда болгондо каалаган мыйзамды же мыйзам алдындагы актыны талашуусун анын ажырагыс укугу катары кароого болбойт. Ошондуктан, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамда кайрылуунун формасына жана мазмунуна карата олуттуу жана айкын себептерсиз конституциялык өндүрүштү козгоого жол бербөө, өлкөнүн укуктук тутумунун жашоого жөндөмдүүлүгүнө ар бир жолу шек келтирбөө үчүн талаптар каралган.

Белгилей кетсек, Конституциялык сот даттанууну кароодо судьялар коллегиясынын аныктамасын кайрылууда баяндалган аргументтердин чегинде, ошондой эле судьялар коллегиясынын тыянактарын төгүндөөгө багытталган жүйөлөрдү эске алуу менен кайра карайт.

1. Даттануунун авторлорунун кайрылууну конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тартуу үчүн негиздердин толук тизмесине тиешелүү жүйөлөр бөлүгүндө, Конституциялык сот, судьялар коллегиясы кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алууда белгиленген негиздердин тизмесин “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамда каралган

кайрылууларга карата жалпы талаптар, конституциялык сот өндүрүшүнүн принциптери жана ченемдик укуктук актылардын конституциялуулук презумпциясы менен системалуу байланышта колдоноорун белгилейт.

2. Арыз ээлеринин Реестр жөнүндөгү жободогу маалыматтардын тизмеси “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзамда каралгандан да кеңейтилгендиги тууралуу жүйөлөрүнө келсек, Конституциялык сот, мыйзамда шилтеме ченемди колдонуу мыйзам алдындагы актыда кыйла деталдуу жөнгө салуу зарылдыгын түздөн-түз көрсөтөрүн белгилейт (17-1-берененин 2-бөлүгү). Мындай актылар кыйла деталдуу мамилени талап кылган өзгөчө маселелерди жөнгө салат, мыйзамдарды ишке киргизүүгө жана аткарууга жардам берген жол-жоболорду жана механизмдерди тактайт. Ошентип, мыйзам алдындагы актыда тигил же бул маселени кеңири жөнгө салуу фактысынын болушу эле, өзүнөн өзү укуктук аныктык принцибин бузууну түзбөйт жана укуктук мамилелердин субъекттерине укуктук жөнгө салуунун деталдарын так түшүнүүгө мүмкүндүк берет.

3. “Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө” Мыйзам мамлекеттик бийлик органдарына, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жана жеке маалыматтардын массивдерин кармоочу (ээлик кылуучу) юридикалык жактарга жеке маалыматтардын максаттарын жана категорияларын аныктоо, ошондой эле аларды чогултууну, сактоону, иштеп чыгууну жана пайдаланууну контролдоо боюнча ыйгарым укуктарды берет.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги чет өлкөлүк өкүлдүн функциясын аткарган коммерциялык эмес уюмдардын реестрин жүргүзүү боюнча ыйгарым укуктуу орган катары жеке маалыматтардын массивинин кармоочусу (ээси) болуп саналат.

Жогоруда баяндалгандардан алганда, чет өлкөлүк өкүлдүн функциясын аткарган коммерциялык эмес уюмдун уюштуруучулары жана жетекчилери жөнүндө жеке маалыматты ыйгарым укуктуу органга берүү укук ченемдүү гана эмес, ошондой эле зарыл чара болуп саналат (“Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзамдын 17-1-беренесинин 2-

бөлүгү). Бул процесс мамлекеттик органдардын же алардын кызмат адамдарынын жарандардын жеке жашоо чөйрөсүнө кийлигишүүсү катары каралышы мүмкүн эмес, анткени ал ыйгарым укуктуу органга Реестрди жүргүзүү боюнча түздөн-түз маанисинде эмес, бул Реестр аркылуу жалпы мамлекеттик маанидеги белгилүү бир милдеттерди аткаруу боюнча жүктөлгөн милдеттер менен так шартталган. Башкача айтканда, ыйгарым укуктуу органдын жеке маалыматтарды иштетүүнү камтыган Реестрди жүргүзүүсү өзүнчө алганда алардын купуялуулугун бузууга алып келбейт. Мындай бузуу тиешелүү ыйгарым укуктуу органдын кийинки аракеттери менен гана мүмкүн.

Мыйзамдар менен жеке маалыматтардын массивин кармоочу мамлекеттик органдарды мыйзамга ылайык аларга берилген укуктарын пайдаланууга жана өзүнүн ишмердүүлүгүндө жарандардын жана уюмдардын укуктарына жана мыйзамдуу кызыкчылыктарына доо кетирбешин камсыз кылууга милдеттендириши бекеринен эмес.

Бул өз функцияларын аткаруунун жүрүшүндө, анын ичинде ачык булактарда, мамлекеттик органдардын расмий сайттарында жарыялоону кошо алганда, аларга белгилүү болгон жеке мүнөздөгү маалыматты ачыкка чыгарууга жол берилбестигин билдирет.

Жеке маалыматтардын массивин кармоочу тараптан жеке маалыматтар ачыкка чыккан учурда, жаран кызмат адамдарынын аракеттерине жогору турган кызмат адамына даттанууга, же аларды коргоо үчүн сотко кайрылууга укуктуу, мамлекеттик органдардын кызмат адамдары жасаган жоруктары жана укук бузуулары үчүн мыйзамга ылайык жоопкерчиликке тартылат.

4. Министрлер Кабинетинин токтомун коомдук талкуулоо маселесине келсек, Конституциялык сот мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иштерди кароодо, ченемдик укуктук актынын мазмундук бөлүгүн же анын элементин текшерет. Муну менен бирге, ченем жаратуучу органдын

ыйгарым укуктуулугун, анын талашылып жаткан ченемдик укуктук актыны кабыл алуу жана күчүнө киргизүү тартибине карата конституциялык жана мыйзамдык талаптарды сакташын текшерүүнү камтыган формалдуу контролдоону жүргүзөрүн белгилей кетүү керек.

Бирок, формалдуу контролдоо материалдык контролдоонун алкагында, башкача айтканда, ченемдик укуктук актынын же анын айрым жоболорунун мазмунунун конституциялуулугун кароодо жүргүзүлөрүн белгилөө зарыл. Бул, Конституциялык сот ченемдик укуктук актыны кабыл алуу процессин өзүнчө, бөлөк текшербей турганын билдирет. Ал аны конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган талашылып жаткан актынын конституциялуулугун жалпы талдоосунун бөлүгү катары гана баалайт.

Ошентип, жол-жоболук бузуулар ченемдик укуктук актынын мазмунуна таасир этип, Конституцияга шайкеш келбеген учурда гана аны конституциялуу эмес деп табууга негиз болуп калат.

Ошол эле учурда Конституциялык сот колдонуудагы административдик-процесстик мыйзамдар административдик органдын мыйзам алдындагы ченемдик укуктук актысын административдик сот өндүрүшүнүн тартибинде, анын ичинде мыйзамга карама-каршы келген учурда даттануу мүмкүнчүлүгүн карай тургандыгын белгилейт.

Ошентип, Конституциялык сот А.М. Курманбаеванын жана Н.Д. Сергееванын кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндөгү судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 17-декабрындагы аныктамасын жокко чыгаруу үчүн негиз тапкан жок.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин жана 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т О К Т О М К Ы Л Д Ы:

1. Аида Маратовна Курманбаеванын жана Наталья Дмитриевна Сергееванын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 17-декабрындагы аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул токтом акыркы болуп саналат, даттанууга жатпайт жана кол коюлгандан кийин күчүнө кирет.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**